

кубометрів на рік розпочалося у квітні 1982 р. одразу на всьому його маршруті. Одночасно велося будівництво промислових площадок під майбутні компресорні станції, річних переходів і всієї супутньої інфраструктури. Щоб прискорити процес, голови селищних і районних рад, територією котрих мав пройти газопровід, були викликані до Москви разом з печатками своїх рад. Там протягом одного дня були оформлені всі необхідні документи на відведення землі під будівництво. Прокладення української ділянки газопроводу просувалося зі швидкістю одного кілометра на добу! За складностями і розмахом його можна порівнювати з будівництвом Великої Китайської стіни.

У вересні 1983 року – всього лише через 18 місяців після початку будівництва – газопровід був введений в експлуатацію на всьому його протязі. Ця перемога стала можливою завдяки напруженню сил всієї країни. У 1984 році СРСР вийшов на перше місце у світі за видобутком газу – 587 млрд кубометрів. 13 січня 1984 року розпочалися перші експортні поставки новим газопроводом. Але на цьому успіхи закінчуються. Осторононь залишився той крайній поспіх, з яким велося будівництво. Дійшло до того, що через помилку геодезистів магістраль проклали на 150 км північніше Помар, тому назва легендарного газопроводу – лише данина традиції.

Крім того, закінчення будівництва, введення газопроводу в експлуатацію та вивід його на проектну потужність – різні речі. І на цьому етапі дії адміністрації президента Рейгана знову далися визнаки. Завдяки її зусиллям вказаний газопровід був введений на проектну потужність з дворічним запізненням. При цьому друга черга газопроводу так і залишилася в стадії проектування.

Невдача американської спроби повністю зірвати виконання проекту цього газопроводу полягала в тому, що Радянський Союз ефективно використав протиріччя

серед країн західного світу і спромігся зменшити негативні для себе наслідки від американського ембарго. Газопровід Уренгой – Помари – Ужгород – Європа і сьогодні залишається головною експортною магістраллю для російського природного газу до країн Європи. Одночасно він залишається в центрі протистояння між США та Росією.

1. History of the National Security Council, 1947-1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://www.whitehouse.gov/WH/EOP/NSC/html/NSChistory.html>. 2. Lubrano L. The Political Web of Scientific Cooperation Between the U.S.A. and U.S.S.R. // Sectors of Mutual Benefit in U.S.-Soviet Relations. - Durham: Duke University Press, 1985. 3. Memorandum "Policing high-tech export" OIG-00-072. – Audit of the Department of the Treasury Efforts to Prevent Illicit Transfers of U.S. Military Technologies [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: www.treas.gov/inspector-general/audit-reports/2000/oig00072.pdf. 4. National Security Decision Directive №66 "East-West Relations and Poland Related Sanctions". [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-066.htm>. 5. Simpson C. National security directives of the Reagan and Bush administrations: the declassified history of the US political and military policy, 1981-1991. – Boulder, CO: Westview Press, 1995. 6. Start of the Reagan era // U.S. News & World Report. – 1981. – January 26. 7. Арбатова А., Смирнов В., Фейгин В. Циклы нефтяной зависимости // Россия в глобальной политике. – 2005. – № 2, март – апрель. 8. Внешняя разведка о секретных западных оценках советской экономики и планах по ее ослаблению // Очерки истории российской внешней разведки / Под ред. С.Н.Лебедева. – Т. 6. – М.: Междунар. отношения, 2007. 9. Кобышев В. Принятие решений о военных интервенциях: отношения президента и конгресса США (1982 – 1991гг.). – С.-Петербург: СПбГУ, 1999. 10. Лабеева Е., Лукьянов Ф., Слободин А., Шлаков Ю. Труба в бесконечность. Хроника самой большой сделки в российско-германской истории // Время новостей. – Издательство "Время". – №169, 17 ноября 2000. 11. Лоран Э. Нефть: ложь, тайны, махинации. – Пер. с фр. – Москва: Столица-Принт, 2007. 12. Маккейн Д., Солтер М. Трудные решения. – Пер. с англ. – Москва: ООО "АСТ Москва", 2008. 13. Путилов Е. Битва за газопровод // Неизвестная разведка. – ООО "Неизвестная разведка. Факты. События. Люди". – 2007. 14. Швейцер П. Тайная стратегия развала СССР. – Пер. с польск. – М.: Эксмо: Алгоритм, 2010.

Надійшла до редколегії 17.02.12

І. Кравченко, канд. іст. наук

СТОРИНКА З ІСТОРІЇ КИЇВСЬКОГО ХРАМОБУДІВНИЦТВА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена історії будівництва однієї з київських церков

The article is devoted history of building of one of the Kievan churches

Історія курорту Києва Пущі-Водиці нараховує трохи більше ста років. В кінці XIX ст. тут, в міському лісі, створили дачне селище для киян. Бажаючі могли орендувати ділянки розміром 0,25 га для будівництва дач [4, 7–17]. 1903 р. власники дач, котрі жили в Пущі-Водиці весною, влітку і восени, а дехто й взимку, побажали мати в селищі церкву. Вони звернулись до міського голови В. М. Проценка з проханням про сприяння для отримання дозволу на будівництво дерев'яної церкви у Київського митрополита Флавіана, а також на створення тимчасового комітету для збирання пожертв на будівництво, і про допомогу в отриманні частини коштів на це з міського бюджету. У зверненні мешканці наголошували, що в селищі вже є чудовий парк, ринок, розплановані вулиці і т. ін., але відсутнє найважливіше – церква. Через це православні позбавлені церковних молитов і Таїнств, особливо люди похилого віку та діти. Підписи під зверненням поставили 35 осіб [4, 7–17].

Міський голова звернувся 7 липня 1903 р. до митрополита, і 16 липня отримав його дозвіл на спорудження храму [2, 1–1 зв.]. У листі настоятелю київської Борисо-Глібської церкви о. Михайлу Єдлінському, одному з ініціаторів будівництва, разом з проханням повідомити мешканців Пущі-Водиці про отримання дозволу, В.М. Проценко повідомив, що міська дума теж співчуває цій справі, і на зборах 10–16 липня прийняла рішення

питання про спосіб і розміри допомоги з боку міста на будівництво передати до фінансової комісії, а вибір місця для нього доручити комісії з парафіян [4, 19].

На зборах 10 серпня 1903 р. власники дач Пущі-Водиці обрали комітет з будівництва церкви, склад якого затвердив митрополит Флавіан разом з дозволом розпочати збирання пожертв на будівництво [4, 3–9]. До складу цього першого комітету увійшли інженер генерал-майор М.О. Ракінт, купець М.Г. Новіков, статський радник М.А. Пашинський, колезький радник О.О. Лукашевич, настоятель Борисо-Глібської церкви священник Михайло Єдлінський, протоіерей Іван Мельниковський, священник Арсеній Дашкієв, статський радник Я.П. Кобець, помічник аптекаря Й.О. Візенталь, купець О.В. Кобець, селянин П.М. Глухов, купець О. З. Захар'євський, статський радник О.Ф. Соколов, Л.А. Пелешенко, статський радник І.Ф. Кістяківський, купець Я.В. Ріхерт, архітектор І.В. Ніколаєв, статський радник М.В. Гневушев, дворянин С.О. Романович-Славатинський, купець І.М. Монахов, контролер І.П. Байков, священник Іван Троїцький, Д.Г. Василевич. Члени комітету обрали головою генерал-майора інженера М.О. Ракінта, товаришем голови статського радника М.А. Пашинського, скарбником купця М.Г. Новікова, секретарем статського радника Я.П. Кобця [2, 8–8 зв.].

У червні того ж року В. М. Проценко знову звернувся до митрополита з проханням дозволити влаштувати тимчасову каплицю для служб всенощних і обідниць в Пущі на дачі протоієрея Івана Мельниковського. Служити час від часу там погодилися протоієреї Фоменко, Мельниковський і священники Богородицький, Дашків, Єдлінський, Троїцький та інші [2, 3–3 зв., 6].

Дача о. Івана Мельниковського знаходилась на 12-й лінії (назва вулиці в Пущі). На ділянці були побудовані великий двоповерховий і невеликий одноповерховий дерев'яні будинки. В останньому були дві кімнати, кухня і крамничка. Кімнати, в яких могло поміститись до 40 осіб, о. Іван віддавав для влаштування каплиці. Дозвіл на її відкриття отримали, і каплиця разом з парафією дачного селища надійшла у завідування найближчого причту Києво-Пріорської церкви і благочинно-го Києво-Подільських церков [2, 3–5].

У жовтні 1903 р. члени будівничого комітету обрали місце розташування майбутнього храму, про що й повідомили міському голові. Вибір зупинили на двох вільних ділянках на перетині Лермонтовської вулиці і 7-ї лінії, загальною площею 1 га. Місце знаходилось якраз в центрі селища, поряд з дачами, населеними навіть взимку [4, 20–20 зв.]

Міська управа вважала найкращим місцем для будівництва церкви ринкову площу напроти 7-ї лінії, проте міська дума пішла назустріч побажанням комітету, і 1903 р. відвела під будівництво 0,5 га землі на вільних ділянках [4, 21; 26–28].

У квітні 1904 р. після від'їзду з Києва голови будівничого комітету М.О. Ракінга, на цю посаду обрали київського купця О.Ю. Захар'євського [3, 9]. Завдяки його енергійній діяльності і особистим жертвам тоді ж у квітні розпочали будувати тимчасову дерев'яну каплицю на відведеній ділянці. Менше ніж за місяць вже була побудована каплиця і сторожка, при чому остання була абияк зібрана з легких дошок, так що туди випадково забрели корови, з'їли хліб і оселедця сторожа і зруйнували саму сторожку [4, 31]. Каплицю освятили 13 травня і доручили причту Києво-Пріорської церкви [3, 11]. Митрополит Флавіан особисто відвідав цю каплицю і дозволив відкрити там молитовний будинок з престолом на честь преподобного Серафима Саровського. Престол освятили 25 червня 1905 р. благочинний церков 3-го округу м. Києва протоієрей Дмитро Дмитрев, протоієрей Іван Мельниковський і священник Михайло Єдлінський [3, 12–13].

На жаль, богослужіння проводилися в каплиці нерегулярно, тому що там не було самостійного причту, цей храм спочатку був приписаний до Києво-Пріорської церкви, а потім до церкви с. Мостище. Священники не завжди мали можливість залишати свої парафії, і мешканці Пущі у великі свята не могли молитися в храмі. Староста церкви Я.П. Кобець запрошував з Києва священника на всі свята та неділі [3, 15]. З 15 жовтня 1906 р. парафіяльним священником був о. Костянтин Стешенко, хоча офіційним настоятелем церкви був священник с. Мостище о. Феоділакт Миревич, псаломщиком – Олександр Базилевич [3, 28, 31, 66 зв.].

Невдовзі після освячення каплиці (21 липня 1905 р.) голова будівничого комітету О.Ю. Захар'євський звернувся до Київської міської думи з проханням про відведення для церкви ще двох ділянок землі по сусідству, котрі виходили на Пушкінську вулицю (вул. Гамарника). Мотивував він це тим, що побудувати простору церкву з дзвіницею на ділянці 0,5 га неможливо, крім того, потрібно ще побудувати будинок для причту і школу [4, 54–54 зв.].

Таким чином, ще до початку будівництва храму комітет планував побудувати будинок для причту і церк-

ву школу. На засіданні думи 10–17 листопада 1905 р. прийняли рішення відвести для потреб церкви ще дві ділянки землі, без права відкриття на них торговельних закладів [4, 55].

На жаль, добру справу побудови храму дещо затримав особистий конфлікт двох найбільших її активістів – голови будівничого комітету О.Ю. Захар'євського і першого старости церкви Я.П. Кобця. Перший з них, купець і гласний (депутат) міської думи, був головним "спонсором" будівництва. Саме на його кошти була збудована тимчасова каплиця і встановлений в ній іконостас, на його прохання міська дума відвела для церкви землю, він замовив міському архітектору Е. П. Брадтману проект майбутнього храму, випросив у думи субсидію на будівництво у розмірі 5 тис. руб.; на початку 1907 р. він придбав, головним чином за свої кошти, 260 тис. цегли і щебінь для будівництва [3, 19–22 зв.]. Але щодо його стосунків з іншими членами будівничого комітету, він не зміг виступити в якості хорошого організатора: комітет був численним (23 особи), і Захар'євський зібрав всього три засідання протягом 1905 р. [3, 31 зв.–32 зв.].

Після того протягом двох років не було жодного засідання. На думку деяких членів комітету, Захар'євський їх ігнорував, діяв самостійно, зверхньо ставився до членів комітету, був нетерпимим до думки інших, не повідомляв про стан фінансового боку справи, про хід попередніх робіт з будівництва, і т. ін. [3, 31 зв.–32 зв.]. Пояснював він це тим, що пожертви на будівництво були дуже мізерними, розпочинати будівництво не було за що, потрібно було чекати обіцяної містом субсидії, і тому зібрання комітету були лише б безрезультатними розмовами. Чинник міністерства народної освіти Я. П. Кобець, зі свого боку, багато зробив для влаштування парафіяльного життя. Влітку він організував церковний хор, проводив усі богослужіння на криласі, кілька разів запрошував з Києва хороший хор, запрошував парафіян до пожертв, за свої кошти побудував і пофарбував у каплиці дерев'яну підлогу замість цегляної, холодної взимку. Але взимку він жив за 20 верст від церкви і був зайнятий вирішенням своїх службових справ [3, 26–29 зв.].

Безпосереднім приводом до конфлікту послужувало те, що тимчасова каплиця, побудована головним чином за кошти Захар'євського, була освячена за його відсутності, що його дуже образило. (Відсутнім він був з тієї причини, що отримав маєток в Могилевській губернії і проводив там більше часу, ніж у Києві). Старостою церкви, після того як Захар'євський відмовився взяти на себе цей обов'язок, теж обрали Кобця [3, 35–36 зв.]. Він поставив питання про будівництво приміщення для священника і псаломщика, яким було незручно приїжджати на кожне богослужіння з Києва. На одному з засідань комітету 1905 р. вирішили влаштувати невеличке приміщення для причту, на що Захар'євський погодився. Але коли розпочали будівництво церковного будинку, він заявив, що грошей на це не виділить. Роботи розпочалися, а робітникам платити було нічим. Скарбник комітету М. І. Новіков видав на це 450 руб., котрі в нього були, а ще 600 руб. довелося платити Кобцю з його власних коштів [3, 37]. Це приміщення, котре складалося з чотирьох кімнат і великої веранди для парафіяльних зборів, було побудоване, і саме в ньому в червні – липні 1907 р. відбулися збори парафіян, на останньому з яких – 29 липня – більшість членів першого будівничого комітету подали у відставку, а Захар'євського усунули з посади голови. Правда, з огляду на його великі жертви, йому висловили подяку за роботу і обрали почесним членом комітету [3, 39–41 зв.]. Другий будівельний комітет, обраний на цьому ж засіданні, був менш численним за своїм скла-

дом, 9 осіб: сім виборних, настоятель церкви і староста [3, 67]. Головою комітету обрали інженера-технолога О.І. Тихонова, його заступником статського радника М.А. Пашинського, членами комітету київського купця Л.А. Пелешенко, доктора медицини М.М. Жука, київського купця І.А. Мітіна, київського домовласника О.О. Волка, київського купця М.Г. Новікова, настоятель церкви о. Феофілакт Миревич, староста церкви статський радник Я.П. Кобець [3, 72].

За скаргою Захар'євського митрополиту Флавіану Київська Духовна Консисторія провела ціле слідство, збираючи писемні свідчення причетних до справи осіб. В результаті 20 листопада 1907 р. вирішили наступне: причиною звільнення Захар'євського з посади голови будівельного комітету і заміщення її іншою особою була та обставина, що він затяг справу з будівництвом, відмовився з'явитись на зібрання парафіян, так само зацікавлених в будівництві церкви, що зводиться не лише на його особисті кошти, а на суспільні пожертви. Консисторія затвердила новий склад комітету, висловила подяку Захар'євському за його працю і великі пожертви, призначила його почесним членом комітету [3, 64 зв.–65 зв.].

Але, як свідчать події двох наступних років, усунення Захар'євського і першого будівничого комітету не прискорило справи. Протягом цього часу вирішували питання про проект храму. Ще на зібранні парафіян 22 липня 1907 р. було поставлене питання про вибір плану і ескізу для майбутньої церкви, чим повинен був займатись новий комітет, з запрошенням архітекторів – мешканців Пущі-Водиці. Вирішили створити проект церкви на 400 осіб приблизно розрахований на 15–20 тисяч руб. витрат на будівництво [3, 74].

Замовили новий проект кам'яного храму у архітектора Николаєва. Церква була спроектована за типом існуючої в Києві на Липках Олександрівської церкви, але з окремою дзвіницею, котру думали збудувати згодом. Проект був затверджений 20 листопада 1907 р. [3, 79–79 зв.]. Але невдовзі парафіяни зрозуміли, що коштів на будівництво кам'яного приміщення немає, і на зібраннях 11 і 18 травня 1908 р. вирішили будувати замість кам'яної дерев'яну на тому ж за розміром фундаменті [3, 80]. Будівельне відділення Київського губернського правління відзначило, що застосований до цієї дерев'яної будівлі стиль "ренесанс" за своїми формами не властивий для дерев'яних конструкцій, швидше для кам'яних, і тому порушує основну вимогу архітектурно-художньої творчості, згідно з якою архітектурні форми повинні відповідати конструктивним особливостям матеріалів будівлі [3, 81–81 зв.]. Київська Духовна Консисторія 1 вересня 1908 р. дозволила будувати замість

кам'яної дерев'яну церкву за проектом інженера-технолога Тихонова, за умови, щоб цю будівлю обклали цеглою [3, 83–84].

Але до квітня 1909 р. другий будівничий комітет фактично перестав функціонувати, і початок будівництва церкви знову відклали. 26 квітня за ініціативою настоятеля парафії протоієрея Києво-Подільського Успенського собору о. Арсенія Дашкієва скликали зібрання парафіян, на якому заслухали заяву про відмову чотирьох членів будівничого комітету і його голови О.І. Тихонова від участі у справах комітету, обрали на додаток до тих, хто залишився (І.А. Мітіна, Ф.Н. Глухова), почесних і за посадою (настоятеля і старости) ще О.В. Кобця, архітектора Е.П. Брадтмана, З.С. Мазніченка, М.І. Бабкова, Л.А. Пелешенка, О.Ф. Феофанова, Г.В. Духовського, Й.О. Візенталю. Колишньому голові будівничого комітету О.І. Тихонову подякували за його працю і попросили якнайшвидше передати справи комітету настоятелю протоієрею Арсенію Дашкієву. При цьому всі присутні одногласно висловили своє побажання і прохання до новообраного комітету просити взяти на себе керівництво колишнього голови О. Ю. Захар'євського, і втілювати в життя перший проект побудови кам'яної церкви [3, 90–91].

Таким чином, О. Ю. Захар'євський знову очолив комітет, 8 червня 1910 р. розпочали будівництво храму [4, 53–53 зв.], котре успішно завершилося: через півроку, 12 грудня, церкву (головний престол на честь преп. Серафима Саровського) освятив благочинний протоієрей Іван Богородицький за участі ще трьох священиків [3, 92]. 31 липня 1911 р. він же освятив боковий вівтар церкви на честь святителя Миколая [3, 109]. На освяченні були присутні близько тисячі осіб [1, 4].

Протягом 1910–1911 рр. у церкві закінчували ремонтні роботи. В ці ж роки побудували ще будинок для причту (священника і псаломщика), на що неодноразово просили позики у митрополита Флавіана [3, 96–107 зв.].

Невдовзі після освячення храму, 8 березня 1911 р., вийшла постанова Св. Синоду про відкриття самостійної парафії з причтом при Серафимівській церкві в селищі Пуща-Водиця. На парафію за розпорядженням митрополита були призначені священик Костянтин Стешенко і псаломщик Петро Котеленець [95–95 зв.].

1. Києвлянин. – 1910. - № 346. 2. Справа про будівництво церкви в селищі Пуща-Водиця. - 1903. - Державний архів м. Києва, ф. 163, оп. 39, спр. 436. 3. Справа про будівництво церкви в Пущі-Водиці. – Центральний державний історичний архів України в м. Києві, ф. 127, оп. 876, спр. 895 а. 4. Справа про дачну ділянку в міському лісі "Пуща-Водиця" № 282 і 284. – 1899 – 1914. – Державний архів м. Києва, ф. 163, оп. 7, спр. 1661.

Надійшла до редколегії 17.02.12

Купчик О., канд. іст. наук

ПРО ПІДГОТОВЧИЙ ФАКУЛЬТЕТ КИЇВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА (1960–1965 РОКИ)

У статті розкрито обставини заснування Підготовчого факультету КДУ, встановлено мету і завдання у його роботі, з'ясовано зміст навчально-виховного і наукового у ньому процесу, визначено структуру і керівництво, кількісний і якісний студентський склад цього структурного підрозділу університету у перший період його функціонування (1960–1965 рр.).

In the article the circumstances of establishment of the Preparatory faculty Kyiv State Taras Grygorovych Shevchenko University are exposed, a purpose and task is set in its work, maintenance of process educational-educate and scientific in him is found out, a structure and guidance, student composition of this structural subdivision of university quantitative and high-quality is certain in a first period of its functioning in 1960–1965's.

По мірі розвитку політико-економічної співпраці Радянського Союзу з країнами так званого "соціалістичного табору" все більш тісними ставали його відносини з ними й у сфері вищої освіти. Ще з повоєнного часу на різноманітних факультетах радянських вузів навчалися студенти з Чехословаччини, Польщі, Угорщини, Румунії,

Болгарії та ін. Та з кінця 1950-х років доцільність розширення географії і змісту міжнародного співробітництва радянської вищої школи стала очевидною. Визначалось це геополітичними інтересами СРСР тепер вже у країнах Азії та Африки, "братерською" їм допомогою у